

**MÜASİR MƏKTƏB VƏ ONUN PROBLEMLƏRİ,
YENİ PEDAQOJİ TƏFƏKKÜR**

UOT 37.01

Fidan Elman qızı Qasımova*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin magistrantı***E-mail:** fidanelman@mail.ru**Rəyçilər:** *psixol.ü.f.d., dos. N.T. Rzayeva,**psixol.ü.f.d., dos. Q.V. Rəhimova***Açar sözlər:** *müasir məktəb, problem, təfəkkür, təhsil, inkişaf***Ключевые слова:** *современная школа, проблема, мышление, образование, развитие***Key words:** *modern school, problem, thinking, education, development*

Biz istəsək də, istəməsək də qloballaşma bütün sahələrə təsir etdiyi kimi məktəbə və xüsusən də onun idarəolunmasına öz təsirini göstərir. Bu da özünü, hər şeydən əvvəl, təhsilin məzmununda, onun təşkilində və idarədilməsində müsbət və ya mənfi nəticələrə gətirib çıxarır. Çoxları hesab edir ki, bu gün əsas vəzifə məktəbin onilliklər ərzində əldə etdiyi nailiyyətləri qoruyub saxlamaqdır. Biz hesab edirik ki, belə təhsil işçiləri yanılırlar. Onlar unudurlar ki, hər bir dövrün öz tələbi var. Keçmiş bilməmək istər-istəməz bu günü bilməməyə gətirib çıxarır və əksinə, bu gün yenilikləri görməsən, inkişaf etmiş ölkələrdə gedən prosesləri dərk etməsən, ümumiyyətlə, elmin, təhsilin inkişafından danışı bilməzsən.

Fikrimizi açıqlayaq. On ildən artıqdır ki, ölkəmizdə təhsil islahatları gedir. Əfsus ki, əksər təhsil işçiləri islahatların adını eşidiblər, məzmununa isə bələd deyillər. Ancaq unutmayaq ki, islahatın məzmununu bilmədən onu həyata keçirmək mümkün deyil. “Azərbaycan Respublikasında ali təhsilin bakalavr pilləsində ibtidai sinif müəllimlərinin hazırlığı üzrə fənn kurikulumu”nda təhsil məqsədlərini müəyyənləşdirdikdə təhsil alanların mədəniyyət və təhsil, sivilizasiya və təhsil, qloballaşma və təhsil, cəmiyyət və dövlət arasında mürəkkəb əlaqələr haqqında biliklərin mənimsənilməsinə xüsusi diqqət yetirmişlər. Məzmun xətti isə təhsil anlayışı, təhsil, cəmiyyət və dövlət haqqında açıqlamalar, təhsilin məqsədi, təhsilin məzmunu və xüsusən, açıq cəmiyyətdə təhsil, təhsil və demokratiya problemləri kimi müəyyənləşmişdir.

Bu məzmun xətlərinin mənimsənilməsi, gözlənilən təlim nəticələrinin əldə edilməsi, hazırlanacaq müəllimlərin (tələbələrin) uşaqlar haqqında, onların yaşadıkları, fəaliyyətdə olduqları mühitdə keçirdikləri hiss və həyəcanlar, onları əhatə edən insanlarla münasibətlər, onların özünəinamının formalaşdırılması və onların müvəffəqiyyətsizliyinin aradan qaldırılması yollarının mənimsənilməsi, onların obyektiv qiymətləndirilməsi bu gün mühüm əhəmiyyət kəsb etmiş məsələlərdir.

Göstərilənlər onunla izah edilə bilər ki, praktik müəllim hazırlığı və hazırlıq dövründən başlayaraq müəllimlərdə müəllimlik sənətinə xas olan peşə funksiyalarının reallaşdırılması üçün zəruri kompetensiyalar formalaşdırmaq, təlim prosesində tədqiqatlar aparmaq bacarığına malik olub, fənləri əlaqəli və integrativ şəkildə tədris etmək bacarığı bu gün təhsil prosesinin ən önəmli məsələləridir. Bu da müəllimlərdən təhsil islahatlarının mahiyyətini, normativ-hüquqi sənədləri bilməsini, təhsil sahəsində baş verən dəyişikliklərə uyğunlaşmasını, liderlik qabiliyyətinə malik olmasını, təhsilin, məktəbin idarədilməsində fəal iştirakını təmin etmək

məqsədlə təcrübələnməyin əhəmiyyətini ön plana çəkir. Ancaq məktəbin idarəolunmasında və inkişaf proseslərində müəllimlərin iştirakı təsadüfi hallarda ictimaiyyəti təmin edə bilər.

Yaxşı məktəb direktoru yaxşı idarəçi olmalıdır. O yaxşı idarəçidirsə, rəhbərliyin məqsədlərini, idarəetmə prosesini bilməli, təhsildə gedən yeniləşmələr fenomenindən xəbərdar olmalı, qabaqcıl təcrübəni öyrənməli və tətbiqini təşkil etməlidir. Bu baxımdan hazırda respublikamızda təhsil sistemində Avropa standartlarına uyğun olaraq Bolonya prosesinə qoşulmaqla əlaqədar böyük və sistemli işlər gedir. Bolonya deklarasiyasının tələblərindən biri də İKT-ni tədris prosesinə tətbiq etmək, məktəbin idarəolunmasında ondan istifadə etməkdir. Bu da təlim prosesinin səmərəliliyini artıran mühüm vasitələrdən biridir. Bu proses Azərbaycanda artıq həyata keçirilməyə başlanmışdır. Şəxsiyyətin inkişafına dair iki baxış mövcuddur: metafizik və dialektik baxış. Metafizik baxış inkişafı mexaniki proses kimi başa düşür: ona kəmiyyət dəyişməsi kimi baxır, inkişafın mənbəyini isə genetik proqramda axtarır. Dialektik baxış isə şəxsiyyətin inkişafına kəmiyyət dəyişmələrindən keyfiyyət dəyişmələrinə keçid kimi yanaşır, inkişafın mənbəyini ziddiyyətlərin həlli prosesi ilə bağlayır. Dialektik baxışa görə, şəxsiyyətin inkişafının hərəkətverici qüvvəsini ziddiyyətlərin yaranması və həlli təşkil edir. Əsas ziddiyyət insanın tələbatları ilə imkanları arasındakı ziddiyyətdir. İnsan öz ehtiyacını (tələbatını) ödəmək üçün bütün imkanlarını (biliyini, bacarığını, iradi qüvvəsini və s.) səfərbərliyə alır və nəticədə tələbatını ödəyir. Bu prosesdə öz inkişafında irəliləməyə doğru müəyyən addım atır – bu və ya digər keyfiyyətə yiyələnir.

Bioloji və sosial amilləri, eləcə də insanın şəxsi fəallığını vəhdətdə götürən nəzəriyyə. Dialektik nəzəriyyə (XX əsr) məhz bu mövqedə durur. Bu nəzəriyyəyə görə, şəxsiyyətin inkişafında irsiyyət amili müəyyənədiçisi, sosial amillər isə həlledici rol oynayır. İrsiyyətin müəyyənədiçisi rolu onunla əlaqədardır ki, irsi imkanlar tərbiyə və mühitin iştirakı olmadan öz-özünə inkişaf edib qabiliyyətlərə çevrilə bilməz.

Dialektik nəzəriyyə şəxsiyyətin inkişafında insanın şəxsi fəallığının da rolunu qəbul edir. İnsan mühitin və tərbiyənin passiv obyektinə deyildir; o, mühitə fəal təsir göstərə bilər. Şəxsiyyətin formalaşmasında tərbiyə ilə yanaşı, insanın özünütərbiyəsi də mühüm şərtədir.

Cəmiyyətin inkişafı, qanunauyğunluqları, hadisələrin başvermə səbəbləri, hərəkətverici mexanizmi haqqında dialektik və metafizik inkişaf konsepsiyası mövcuddur. Təbii ki, insan fərd bir varlıq kimi inkişaf edərək formalaşır. Bir çox görkəmli dünya alimləri fərdin inkişafına irsiyyət nöqtəyi-nəzərindən yanaşmaqda haqlıdırlar. İnkişaf təbiət və cəmiyyət hadisələri ilə bağlıdır və hərəkətlə, tərəqqi ilə, yaradıcılıqla səciyyələnir. Bu, eyni zamanda mühit və tərbiyə ilə də şərtlənir. İnsanın inkişafı deyərəkən üç mühüm əlamət-fiziki anatomik-fizioloji inkişaf, yəni insanın bioloji fərd kimi inkişafı, psixoloji inkişafı və sosial inkişaf, insanın vətəndaş-şəxsiyyət kimi yetişməsi nəzərdə tutulur.

Bu əlamətlər ayrılıqda xüsusi kəmiyyət və keyfiyyət dəyərlərinə malikdir. Psixoloji inkişaf insanın idrak prosesinin, duyğuların, qavrayış və təsəvvürün, nəticə və təxəyyülün, diqqətin, nitq və təfəkkürün, hafizə və iradənin, necə təşəkkül tapması daxildir. İnsanın sosial inkişafı, onun cəmiyyətdəki iştirakı konkret adamlar və kollektiv üzvləri ilə münasibətdə özünü göstərir, ətraf ələmdə cərəyan edən hadisələrin müşahidəçisinə çevirir. Buna görə də insanın inkişafından danışarkən şəxsiyyət anlayışı önə çəkilir. Bu dəyərlər insanları mənəvi-sosial həyatda formalaşdırır və onları şəxsiyyət statusuna yüksəldir.

Beləliklə, şəxsiyyət, onun maraqlarının temperamentlərinin funksional xüsusiyyətləri nəticəsində əmələ gəlmiş fərdi fərqlər sayəsində həyatda fəal mövqə tutur. İnsan dünyaya bioloji varlıq kimi gəlir, lakin bir şəxsiyyət kimi özünün fərdi həyatı və fəaliyyəti prosesində uzun və mürəkkəb yol keçərək yetkinləşir. Hazırda cəmiyyətin qarşısında duran vəzifələrin

yerinə yetirilməsi xeyli dərəcədə fəal və hərəkətli inkişaf etmiş şəxsiyyətin formalaşdırılması prosesinin səmərəliliyindən asılıdır. Şəxsiyyətin inkişafı ilə əlaqədar olaraq yalnız bugünkü təcrübənin deyil, həm də pedaqoji fikrin zəngin ideyalarını nəzərə almaq lazımdır. Azərbaycan maarifpərvərləri şəxsiyyətin ən müsbət cəhətlərini onun cəmiyyətdəki münasibət və fəaliyyətində axtarmışlar, çünki münasibətlər insanın həyat təcrübəsinin nəticəsi olmaqla onun hərəkətlərini və daxili hissələrini müəyyənləşdirir.

Nəticədə insanın bir şəxsiyyət kimi formalaşması prosesinə təsir edən amillər haqqında müxtəlif fikirlər meydana gəlmişdi. Əsrlər, min illər boyu bu amillər içərisində üstünlük irsiyyətə verilmiş və belə bir fikir irəli sürülmüşdür ki, valideynlərdə müsbət və mənfi nə varsa övladlara keçir. İrsiyyət nəzəriyyəsinin hakim olduğu dövrlərdə zəka sahibləri həmin nəzəriyyəni qəbul etməklə yanaşı, tərbiyəyə böyük əhəmiyyət verirdilər. Elmin, təhsilin, tərbiyənin böyük gücünə inanan və onu təbliğ edən Nizami Gəncəvi bəzən irsiyyətin mütləq təsirini inkişafın əsas amili kimi götürürdü.

Həzrəti Məhəmməd əleyhissəlam, buyurmuşdur ki, ata övladına gözəl tərbiyədən qiymətli hədiyyə verə bilməz. Uşaq böyüyür, məktəbə gəlir, onun həyatında yeni dövr başlayır. Müəllim də, valideyn də uşağa böyük təsir göstərir. Azərbaycanın dünya şöhrətli mütəfəkkiri N. Tusi valideynlərə məsləhət görürdü ki, uşaq süddən ayrıldıqdan sonra dərhal onu tərbiyə etməyə, ona nizam-intizam öyrətməyə başlamaq lazımdır. Şəxsiyyətin inkişafında orqanizmlə mühit arasındakı ziddiyyətlər meydana çıxır. Lakin bu ziddiyyətlər genişlənilib konfliktə çevrildikdə inkişafın hərəkətverici qüvvəsi olmur. Burada inkişaf tərbiyəni bir-birindən təcrid etmək olmaz və onlar ziddiyyətlərin mübarizəsində davam edir.

Məşhur tərbiyə nəzəriyyəçisi Monozson yazmışdır: “Tərbiyə və inkişafın hərəkətverici qüvvəsi daxili və xarici şərait sistemində ziddiyyətlərin mübarizəsidir. Daxili ziddiyyətlər şəxsiyyətin formalaşdığı bütün mərhələlərdə insanda yeni yaranmış tələbatları ödəmək vəsaitinin məhdudluğudur. Məhz bu ziddiyyət uşağı ilk yaşdan fəallığa təhrik edir. Uşaqların müstəqilliyə can atması yaşlılar arasında bəzən narahatlıq yaradır. Düzgün tərbiyə belə ziddiyyətləri asanlıqla aradan qaldırır, uşaqlarda müstəqilliyin inkişafına kömək edir. Əks təqdirdə, intizamın pozulması halları baş verir, mübahisə və digər neqativ vəziyyətlər yaranır.

Tərbiyəçinin vəzifəsi şəxsiyyətin daxili qüvvələrini stimullaşdırmaqdan və onlara düzgün istiqamət verməkdən ibarətdir. Stimul deyərəkən şəxsiyyətə zahiri təsir, onu müəyyən fəaliyyətə yönəltmək başa düşülür. Fəaliyyət insanın təlim və tərbiyə məqsədini müəyyənləşdirən amil kimi çıxış edir və onun bütün proseslərini bir-biri ilə sıx əlaqələndirir. Beləliklə, insanın inkişafında və onun bir şəxsiyyət kimi formalaşmasında ünsiyyət, mühit və tərbiyə amilləri qarşılıqlı surətdə mühüm əhəmiyyət daşıyır. Təlim və tərbiyə prosesində bunların nəzərə alınması vacibdir.

Təlim-tərbiyə milli dəyərlərimiz olan adət-ənənələrə uyğun əsas keyfiyyətləri insanın inkişafında formalaşdırır.

Cəmiyyətdə yeni nəslin milli adət-ənənələrimiz ruhunda tərbiyə edilməsi hərtərəfli mənəvi keyfiyyətlərin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Müstəqilliyimizin hazırkı mərhələsində gənc nəslin əxlaq tərbiyəsini rol və əhəmiyyəti xeyli artır. Milli şüurun artması, onun əxlaqi keyfiyyəti cəmiyyətin inkişafında vacib və önəmlidir. Məhz buna görə də təlim-tərbiyə məsələsi ön planda durmalıdır. Gəncləri milli adət-ənənələrimiz ruhunda tərbiyə etmək, onları mürd və cəsur tərbiyə etmək deməkdir.

Problemin aktuallığı. Təhsil sisteminin bugünkü günümüzdə hələdə aktivliyini qoruyub saxlayan məsələlərindən biri də müəllim şagird münasibətləridir. Öyrənmə prosesinin effektiv olması üçün

müəllim şagird münasibətləri yüksək səviyyədə olmalıdır. Hər bir müəllim şagirdə yüksək qayğı, diqqət, hörmət ilə yaxınlaşmalıdır, müəllim şagird münasibəti qarşılıqlı hörmətə dayanmalıdır. Müasir məktəbin bir çox problemləri əlbəttə ki, olmalıdır. Ancaq əsas başlıca problem hələ də aktuallığını saxlayan problem müəllim şagird münasibətidir.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalədə müasir məktəb, onun problemləri, insanın bir şəxsiyyət kimi formalaşması prosesinə təsir edən amillər, yeni pedaqoji təfəkkür psixoloji aspektdə araşdırılmışdır.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən ali və orta ixtisas məktəblərinin müəllimləri, tələbələr, magistrantlar və doktorantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. İ. Seyidov, M.Ə. Həmzəyev. Psixologiya elminin elementləri. Bakı, 2005.
2. Ali bakalavr pilləsində təhsil alan şagirdlər üçün dərs vəsaiti. Bakı, 2007.
3. E.M. Quliyev. Şəxsiyyət və fəaliyyətin psixologiyası. Bakı, 2010.

Ф.Е. Гасымова

Современная школа и ее проблемы, новое педагогическое мышление

Резюме

Итак, из сказанного мы приходим к выводу, что современные школы превосходят другие школы в системе образования. Потому что в современных школах к ним относятся учебный процесс уроков, наличие оборудования и расходных материалов по необходимым для уроков предметам, наличие учителей с высоким педагогическим опытом и нахождение школы в качественном ремонте. Мы заметили, что отношения между учителем и учеником строятся на взаимном уважении, то есть чем более эмоционален, улыбочив, дружелюбен учитель, тем с большим интересом и любовью ученик подходит к учителю и уроку. Проблемы в каждом образовательном учреждении – это нормально, главное не допустить этих проблем и устранить их.

F.E. Gasimova

Modern school and its problems, new pedagogical thinking

Summary

So, from what we have said, we come to the conclusion that modern schools are superior to other schools in the education system. Because, in modern schools, they include the process of teaching lessons, the availability of equipment and supplies related to the necessary subjects necessary for lessons, teachers having high pedagogical experience, and the school being in high-level repair. We observed that the relationship between the teacher and the student is based on mutual respect, that is, the more emotional, smiling, friendly the teacher is, the more the student approaches the teacher and the lesson with interest and love. It is normal to have problems in every educational institution, the main thing is to prevent these problems and eliminate them.

Redaksiyaya daxil olub: 03.10.2023